

แนวทางการนำนโยบายการเรียนรู้ตลอดชีวิตไปปฏิบัติในสถาบันการศึกษาสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

The Policy Implementation of Lifelong Learning in the Educational Institutions under Office of the Vocational Education Commission

ภาคภูมิ พุ่สกุลสถาพร*

1. บทนำ

ระบบการศึกษาของไทยในปัจจุบันแบ่งรูปแบบการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยมีกระทรวงศึกษาธิการเป็นหน่วยงานหลักทำหน้าที่กำหนดนโยบายด้านการศึกษาให้เกิดความสอดคล้องตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และแผนปฏิรูปประเทศของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ซึ่งให้ความสำคัญกับการปฏิรูปการศึกษา การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา รวมถึงนโยบายการศึกษาตลอดชีวิต

ในอดีตที่ผ่านมานโยบายด้านการศึกษาของไทยผู้กำหนดนโยบายจะเน้นจัดการศึกษาเพื่อผลิตบัณฑิตออกมาตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงานในประเทศเป็นหลัก ผู้เรียนส่วนใหญ่ถูกฝึกให้มีทักษะต่าง ๆ ที่ผู้ประกอบการต้องการ การเรียนการสอนใช้หลักสูตรตามเกณฑ์มาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งไม่ได้เน้นกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ แต่เน้นไปที่การสอนวิชาพื้นฐานและความรู้เฉพาะด้านเพื่อสร้างความเข้าใจให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติงานได้ โดยขาดการเชื่อมโยงความรู้ที่จำเป็นเข้ากับการดำเนินชีวิตอันจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ ซึ่งท้ายที่สุดแล้วก่อให้เกิดปัญหา ผู้เรียนขาดทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต

จากนโยบายการศึกษาในอดีตรวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากกระแสโลกาภิวัตน์ สภาพปัญหาด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อม ทำให้ระบบการ

ศึกษาไทยในปัจจุบันต้องมีการปรับตัวและปรับเปลี่ยนมาพัฒนาตามแนวทางการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองตลอดชีวิตและรู้จักการประยุกต์ใช้ความรู้เข้ากับประสบการณ์และแนวทางการดำเนินชีวิต โดยกระทรวงศึกษาธิการได้นำแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตมาจากคณะทำงานของ OECD (Organization for Economic Co-operation and Development) Unesco United Nations Educational, Scientific and Culture Organization) และสภายุโรป (Council of Europe) [1] โดยประยุกต์เข้ากับการจัดการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งการวางแนวทางการศึกษาดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นในช่วงปฏิรูปการศึกษาในยุคเริ่มแรกพร้อมกับการตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 [2] ที่ระบุแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตไว้ในมาตรา 8 ว่าเป็นเป้าหมายหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา ซึ่งต่อมาพระราชบัญญัติดังกล่าว ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ในบางประเด็น นอกจากนั้นในมิติของการนำนโยบายไปปฏิบัติกระทรวงศึกษาธิการได้มอบหมายให้หน่วยงานในสังกัดจัดทำแผนงาน/โครงการ ที่เกี่ยวกับนโยบายการศึกษาตลอดชีวิตก่อนการนำเสนอและนำไปปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนต่อไป

จากข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้น วัตถุประสงค์สำคัญของบทความนี้ ผู้เขียนจึงมุ่งให้ข้อเสนอแนะการนำนโยบายการเรียนรู้ตลอดชีวิตมาประยุกต์ใช้ให้เกิดผลในทาง

*ข้าราชการพลเรือนสามัญ ตำแหน่ง นักทรัพยากรบุคคลปฏิบัติการ สำนักพัฒนาสมรรถนะครูและบุคลากรอาชีวศึกษา
โทร. 08-1561-1017 อีเมล: pakpoom.pu@gmail.com

ปฏิบัติในสถาบันการศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของสังคมช่วยขับเคลื่อนนโยบายและกำหนดแนวทางการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมอันจะส่งผลต่อการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลต่อไป

2. ความหมายการเรียนรู้ตลอดชีวิต

มีนักวิชาการด้านการศึกษาค้นคว้าให้ความหมายการเรียนรู้ตลอดชีวิตไว้หลายท่าน โดยส่วนใหญ่มีมุมมองต่อเรื่องนี้ว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย การเรียนรู้ในปัจจุบันไม่จำเป็นต้องเป็นการศึกษาในระบบเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ดังที่ สุมาลี [3] ได้ให้ความหมายในเรื่องนี้ว่า “การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นภาพรวมของการศึกษาทุกประเภทไม่เพียงแต่การศึกษาในระบบ แต่ยังรวมถึงการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาให้บุคคลที่เข้ารับการศึกษาได้ปรับเปลี่ยนตนเอง โดยแนวทางการศึกษานั้นผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ ทุกเวลา จากทุกแหล่งความรู้ในชุมชนและสังคม”

จากความหมายของ สุมาลี มีความสอดคล้องกับ Dave [4] ที่มีมุมมองต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตว่า เป็นแนวคิดที่รวมเอาระบบการศึกษา 3 รูปแบบเข้าไว้ด้วยกัน ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยการประสานสัมพันธ์ให้เกิดความต่อเนื่องทั้งในเรื่องของเนื้อหาและการนำไปใช้ มีการนำเทคนิคการเรียนการสอนที่มีความหลากหลายยืดหยุ่นกับผู้เรียนมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพ

นอกจากมุมมองของนักวิชาการทั้ง 2 ท่านแล้ว พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 4 [2] ได้ให้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตว่า เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างต่อเนื่อง

โดยสรุปจากความหมายของนักวิชาการด้านการศึกษาและตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 [2] มุ่งการเรียนรู้ในรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ การเรียนรู้เกิดขึ้นกับบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย โดยคนเหล่านี้สามารถเรียนรู้จากสิ่งต่างๆ รอบตัวและจากการค้นคว้าหาความรู้ ทั้งนี้กระทรวงศึกษาธิการในฐานะหน่วยงานด้านการศึกษามีบทบาทในการส่งเสริมให้เกิดแหล่งเรียนรู้และสนับสนุนงบประมาณเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ

3. แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศไทย

แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในประเทศไทยมีพัฒนาการมาตั้งแต่อดีตในรูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัย ที่ผู้เรียนส่วนใหญ่เน้นศึกษาหาความรู้ในสิ่งที่ตัวเองสนใจและร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ในสมัยต่อมาเมื่อเริ่มมีผู้เข้ามาศึกษาเป็นจำนวนมากจึงใช้รูปแบบการศึกษานอกระบบโดยมีวัดและชุมชนเป็นศูนย์กลางที่ผู้เรียนเข้าเข้ามาศึกษาหาความรู้ การเรียนรู้ในรูปแบบนี้จะเน้นไปที่การอ่าน เขียน การเรียนรู้เรื่องศีลธรรม จนมาถึงช่วงที่มีการจัดการศึกษาให้เกิดมาตรฐาน มีสาระการเรียนรู้และกำหนดตัวผู้เรียนที่เข้ามาศึกษาอย่างชัดเจน จึงเกิดเป็นการศึกษาในระบบ ซึ่งใช้วิธีการวัดและประเมินผลการศึกษา รวมถึงการจัดการหลักสูตรตามเกณฑ์ของกระทรวงศึกษาธิการเป็นหลัก

ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ โดยมีการผสมผสานให้เกิดความเหมาะสม แต่ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในระบบการศึกษาของไทย คือ ความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงการศึกษาตลอดจนการสร้างทักษะต่างๆ ที่มีความพร้อมต่อการศึกษาในศตวรรษที่ 21 แนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้มีแนวคิดในการออกพระราชบัญญัติการศึกษาตลอดชีวิต โดยคาดหวังว่าจะเป็นเครื่องมือที่ทำให้ผู้เรียนเข้าถึงรูปแบบการศึกษาที่หลากหลายได้มากขึ้น นอกจากการศึกษาในระบบที่ใช้เป็นรูปแบบหลักในปัจจุบัน การผนวกแนวคิดเรื่องการจัดการศึกษาตลอดชีวิตนี้จะเน้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างมีคุณภาพ การจัดแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสม ตลอดจนการพัฒนาเทคนิควิธีการ

ต่างๆ ที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนทุกเพศทุกวัยสนใจเข้ามาศึกษาหาความรู้เพิ่มมากขึ้น

การนำรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตมาประยุกต์ใช้ในประเทศไทยมีจุดเริ่มต้นจากแนวคิดขององค์การยูเนสโกและสภายุโรป ซึ่งได้ถูกกล่าวถึงอย่างชัดเจนในแผนการศึกษาแห่งชาติปี พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2524 มีการใช้คำว่า “การศึกษาตลอดชีวิต” (Lifelong Learning) เป็นครั้งแรก [5] โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้เป็นกระบวนการพัฒนาคนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ต่อมาเมื่อมีการกำหนดพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ในมาตรา 8 [2] ได้ระบุให้การศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ส่งผลให้การกำหนดนโยบายทางการศึกษาได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต การสร้างความตระหนักและการมีส่วนร่วม การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยให้ประชาชนเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง

โดยสรุปในภาพรวมการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในประเทศไทย เป็นการพัฒนาที่มีความสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาประเทศของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ได้แก่ การปฏิรูปการศึกษา ซึ่งเน้นให้คนในประเทศเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต [6] รวมถึงมีความสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 [2] ซึ่งกำหนดให้การเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นแนวทางหนึ่งในการจัดการศึกษาของประเทศ ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ พิจารณาจากจำนวนผู้เข้าถึงการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ขาดโอกาสทางการศึกษาและการที่หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน การเทียบโอนการเรียนรู้และประสบการณ์เป็นหน่วยกิตการศึกษาที่สามารถวัดและประเมินผลเพื่อต่อยอดการเรียนรู้ในระดับที่สูงขึ้นได้

4. ปัจจัยที่สร้างให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การเรียนรู้ตลอดชีวิตในปัจจุบันมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ แต่ปัจจัยหลักส่วนใหญ่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงด้านสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ที่ส่งผลให้คนในสังคมต้องพัฒนาตนเองให้รู้เท่าทันสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยการใช้ทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งตามแนวทางการศึกษาในศตวรรษที่ 21 เข้ามาประยุกต์ใช้ให้เกิดความเหมาะสมกับการดำเนินชีวิต สำหรับประเทศไทยนั้นเมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตมีประเด็นที่เกี่ยวข้องดังนี้

4.1 การเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตทั้งในระดับโลกและระดับประเทศ ทำให้ประชาชนต้องปรับเปลี่ยนตนเองให้เป็นบุคคลที่ใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ [7]

4.2 โครงสร้างของประชากรที่เปลี่ยนแปลงไป โดยสังคมไทยในปัจจุบันได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ต้องจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับคนกลุ่มนี้ โดยเฉพาะการจัดการศึกษานอกระบบ เช่น การจัดฝึกอบรมด้านอาชีพ ซึ่งจัดโดยสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

4.3 การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนและการเตรียมความพร้อมด้านการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ทำให้หลายประเทศในกลุ่มอาเซียนมุ่งพัฒนาคนในประเทศของตนเองให้เป็นบุคคลที่มีทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการศึกษา มีการสนับสนุนงบประมาณเพื่อเพิ่มแหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นจำนวนมากขึ้น

4.4 ความสนใจของคนในสังคมที่มีต่อระบบการศึกษาในประเทศไทย โดยมองว่าการศึกษาระบบไม่เพียงพอที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จึงมีแนวทางพัฒนาวิธีการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ เพื่อเป็นทางเลือกหนึ่งในการแสวงหาความรู้

4.5 ความไม่เท่าเทียมกันด้านฐานะของประชากร ทำให้มีบางส่วนขาดโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาระบบอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเข้ามามีบทบาทเป็นตัวเลือกหนึ่งของผู้ที่ต้องการเรียนรู้แล้วสามารถเทียบโอนความรู้และประสบการณ์เพื่อศึกษาต่อหรือทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาได้มากขึ้น

4.6 การจัดการศึกษาที่ผ่านมา ประเทศไทยให้ความสำคัญกับประชากรในกลุ่มวัยเรียนเป็นหลักทำให้

งบประมาณด้านการศึกษาเน้นไปที่การศึกษาในระบบ
เท่านั้น แทนที่จะเป็นการรองรับการจัดการศึกษาตลอด
ชีวิตเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของคนทั้งประเทศ โดย
การศึกษาควรให้ความสำคัญกับผู้ขาดโอกาสทางสังคม
กลุ่มแรงงานภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรรม กลุ่ม
ผู้สูงอายุ และแรงงานข้ามชาติ ด้วยเช่นกัน

5. แนวทางการจัดการเรียนการสอนในสถาบันการ ศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาเป็น
หน่วยงานในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ มีนโยบายและ
ยุทธศาสตร์ในการจัดการเรียนการสอนสายอาชีพ [8]
โดยมีการวิจัยสำคัญในการพัฒนาแนวทางการจัดการเรียน
การสอนด้านอาชีวศึกษาและการฝึกอบรมวิชาชีพให้เกิด
ประสิทธิภาพสูงสุด นอกจากนี้ยังมีพันธกิจด้านอื่นๆ
ได้แก่ การพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรมในสาย
อาชีวศึกษา การทำความร่วมมือกับสถานประกอบการ
การกำหนดมาตรฐานการเรียนการสอนให้มีความ
สอดคล้องกับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และแนวทาง
การปฏิรูปการศึกษาของประเทศ

ในปัจจุบันหน่วยงานด้านการศึกษาหลายแห่งได้ให้
ความสำคัญต่อการปรับตัวเข้ากับเปลี่ยนแปลงด้าน
เศรษฐกิจ สังคม โดยเฉพาะประเด็นทางสังคม เรื่อง
การศึกษาในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลให้เกิดการปฏิรูป
การศึกษาของประเทศในหลากหลายมิติ โดยมีมิติหนึ่ง
ที่สำคัญ คือ การสร้างผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต
ซึ่งที่ผ่านมาเรื่องดังกล่าวนี้สำนักงานคณะกรรมการการ
อาชีวศึกษา ยังไม่ได้กำหนดไว้ในนโยบายและแผน
ยุทธศาสตร์การทำงานที่มีความชัดเจนอันจะส่งผลในทาง
ปฏิบัติ แต่ระบุเป็นประเด็นอย่างกว้าง ๆ ภายใต้อกรอบ
พันธกิจที่สามารถเชื่อมโยงแนวทางดังกล่าวเข้าไปได้ คือ
ประเด็นเรื่องการจัดและส่งเสริมการอาชีวศึกษาให้มี
คุณภาพมาตรฐานและการยกระดับกำลังคน สาย
อาชีพสู่สากล

การปฏิรูปอาชีวศึกษา ที่กำลังดำเนินการอยู่ใน
ปัจจุบัน เริ่มมีการนำแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเข้ามา
ปรับประยุกต์ใช้ เนื่องจากนโยบายการจัดการศึกษา
ของชาติ แนวทางปฏิรูปการศึกษา รวมถึงภาคธุรกิจและ
ภาคประชาสังคม ได้มีความต้องการให้อาชีวศึกษาผลิต

กำลังคนที่มีทักษะเพิ่มสูงขึ้นเพื่อเตรียมความพร้อมใน
การเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้าย
แรงงานในภาคธุรกิจอย่างเสรี ผู้ประกอบการส่วนใหญ่จึง
ต้องการแรงงานที่มีฝีมือทั้งด้านวิชาชีพและมีความ
สามารถในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องโดยอาศัยการ
เรียนรู้จากเทคโนโลยีและการศึกษา ผูกอบรม ที่มีอยู่ใน
ปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนั้นในเรื่องการขับเคลื่อนนโยบายให้เกิดผล
เป็นรูปธรรมตามแนวทางของกระทรวงศึกษาธิการและ
นโยบายการผลิตและพัฒนาากำลังคนอาชีวศึกษาสู่สากล
พ.ศ. 2555 – 2569 [9] สามารถนำแนวทางการเรียนรู้
ตลอดชีวิตเข้าไปประยุกต์ใช้ได้ คือ แนวทางการยกระดับ
คุณภาพการจัดการอาชีวศึกษา ซึ่งมีความเกี่ยวข้องใน 4
ประเด็นดังนี้

(1) ระดับสถานศึกษา ส่งเสริมการยกระดับคุณภาพ
การจัดการอาชีวศึกษา โดยพัฒนาการจัดการเรียนรู้ตาม
แนวทาง Project Based Learning, Constructionism,
Authentic Assessment

(2) ยกระดับคุณภาพสถานศึกษาขนาดเล็ก โดยการ
จัดการศึกษาตามพื้นที่และให้บริการกลุ่มเป้าหมายพิเศษ
เช่น คนพิการ คนวัยทำงาน ผู้สูงอายุ

(3) การใช้ ICT เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนและ
สนับสนุนความพร้อมในด้าน Hardware สื่อการเรียน
การสอน บทเรียนออนไลน์ รวมถึงการพัฒนาครูให้ใช้
เครือข่าย Social Media เพื่อการวิจัยการสอน

(4) จัดหาสื่อ/หนังสือ อุปกรณ์การเรียนที่ทันสมัย
เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในชั้นเรียนอย่างต่อเนื่อง

โดยสรุปจากข้อมูลข้างต้นสำนักงานคณะกรรมการ
การอาชีวศึกษาซึ่งเป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษาด้าน
อาชีพ ได้ใช้แนวทางการปฏิรูปการศึกษา ของรัฐบาล
ปรับเปลี่ยนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมถึงได้
มีการพัฒนาเทคนิควิธีการเรียนการสอนเพื่อเตรียมพร้อม
ต่อเรื่องดังกล่าวอันจะช่วยสนับสนุนแนวทางการปฏิบัติ
ให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรมต่อไป

6. ข้อเสนอแนะการนำนโยบายการเรียนรู้ตลอดชีวิตไป ปฏิบัติในสถาบันการศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การอาชีวศึกษา

วัตถุประสงค์ที่สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาต้องนำหลักการเรียนรู้ตลอดชีวิตมาประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนการสอน เพราะการเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาในศตวรรษที่ 21 มีแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตรวมถึงหลักการดังกล่าวเป็นไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของชาติ โดยอ้างอิงได้จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่ได้กำหนดแนวทางการศึกษาไว้ในหมวดที่ 1 มาตรา 8 โดยกล่าวถึงการจัดการศึกษาต้องยึดหลักสำคัญ 3 ประการ หนึ่งในนั้น คือ การจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตและส่งเสริมกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สิ่งสำคัญคือ ต้องมีการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อเอื้อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (หมวด 4 มาตรา 25) เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ รวมทั้งในปัจจุบันนโยบายของรัฐบาลให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าวโดยใช้เป็นแนวทางปฏิรูปการศึกษา จากเหตุผลข้างต้น สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาซึ่งอยู่ในช่วงการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปอาชีวศึกษาจึงต้องนำนโยบายการเรียนรู้ตลอดชีวิตมาประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนและการบริหารการศึกษาโดยผู้เขียนได้เสนอแนะแนวทางการกำหนดนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติภายใต้กรอบทฤษฎีการเรียนรู้ตลอดชีวิตดังนี้

6.1 การกำหนดนโยบายระดับปฏิบัติของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาและสถานศึกษาในสังกัด เป็นการแปลงนโยบายการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นยุทธศาสตร์ในระดับสำนักและสถานศึกษาเพื่อจัดทำแผนงาน/โครงการ โดยมีสำนักพัฒนาสมรรถนะครูและบุคลากรอาชีวศึกษา ช่วยสนับสนุนการดำเนินโครงการต่างๆ ตามหลักการส่งเสริมการทำงานร่วมกันและการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ทางวิชาชีพ [10] ทั้งนี้ในทางปฏิบัติผู้เขียนมีข้อเสนอแนะใน 4 ประเด็นดังนี้

6.1.1 การแปลงนโยบายการเรียนรู้ตลอดชีวิตสู่การปฏิบัติ สามารถดำเนินการได้ในรูปแบบของคณะทำงานด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่ได้มาจากการบูรณาการฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมปฏิบัติงาน โดยมีเลขาธิการคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ตลอดจนผู้บริหารระดับสูงเป็นประธานหรือเป็นที่ปรึกษาด้านการวางนโยบาย เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม

การทำงานในช่วงเริ่มต้นต้องเน้นสร้างความเข้าใจในเรื่องหลักการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มจากคนในสวนกลางแล้วขยายไปยังบุคลากรในสถานศึกษา โดยเฉพาะผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนกลุ่มบุคคลเหล่านี้ต้องมีความเข้าใจอย่างแท้จริง เพื่อที่สามารถถ่ายทอดวิธีการเรียนรู้ให้กับนักเรียนและกระตุ้นให้คนในภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ ทั้งนี้สิ่งสำคัญสำหรับการปฏิบัติ คือ การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีการประยุกต์กิจกรรมให้เหมาะสมกับบุคคล สถานที่ สิ่งแวดล้อม ชีวิตความเป็นอยู่ โดยผลลัพธ์สุดท้ายของการเรียนรู้ผ่านวิธีการต่าง ๆ นั้น ผู้เรียนต้องสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริงและมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

6.1.2 การกำหนดยุทธศาสตร์การจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยใช้รูปแบบการศึกษาในระบบ ผู้บริหารระดับสูง คณะทำงานด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิตและบุคลากรในสำนักนโยบายและแผนการอาชีวศึกษา ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ดูแลด้านนโยบายโดยตรงต้องกำหนดยุทธศาสตร์ แผนปฏิบัติงานประจำปี ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้เกิดความชัดเจนและสนับสนุนให้แนวทางดังกล่าวถูกระบุอยู่ในแผนการจัดการเรียน การสอน โดยเน้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะการค้นคว้า การหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา การคิดวิเคราะห์ การแก้ไขปัญหา ทักษะการสื่อสาร สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ควรปลูกฝังผู้เรียนในระบบการศึกษาแห่งศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นสิ่งที่ติดตัวผู้เรียนและทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพตลอดชีวิต โดยมีครูเป็นผู้สนับสนุนและเป็นแบบอย่างการเรียนรู้ที่ดี

6.1.3 การวางยุทธศาสตร์บูรณาการความร่วมมือในการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตระหว่างสำนักฯ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน โดยคณะทำงานด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิตต้องสร้างความร่วมมือและพัฒนาการทำงานเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกับหน่วยงานการศึกษาอื่น ๆ เพื่อทำ แผนงาน/โครงการ ตามวิธีการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา โดยแนวทางการจัดการศึกษาต้องเน้นให้เข้าถึงผู้เรียนกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้ผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษาในระบบได้เข้ามาศึกษาหาความรู้ผ่านวิธีการเทียบโอนประสบการณ์และความรู้เป็นหน่วยกิตการศึกษาได้ นอกจากนี้หน่วยงานในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการต้องเพิ่มช่องทางในการจัดการศึกษาที่มีความหลากหลาย รวมทั้งปลูกฝังแนวทางการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพตรงตามหลักการเรียนรู้ตลอดชีวิต

6.1.4 หน่วยงานส่วนกลางต้องร่วมมือกับสถานศึกษาในการปรับปรุงระเบียบกฎหมายสำหรับการปฏิบัติงานของสถานศึกษาให้สนับสนุนแนวทาง การสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยสถานศึกษาตามหลักการแล้วถือว่าเป็นหน่วยงานหนึ่งในระบบราชการ มีฐานะเป็นนิติบุคคลที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ที่กำหนดไว้ ซึ่งบางครั้งก็พบปัญหาอุปสรรคที่ผู้ปฏิบัติราชการต้องใช้ดุลพินิจและการตัดสินใจเป็นพื้นฐานสำคัญ โดยผู้ปฏิบัติราชการต้องทำความเข้าใจรายละเอียดในเรื่องที่เกี่ยวข้องรวมทั้งการสื่อสารกับคนในองค์กรให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจน ซึ่งเมื่อพิจารณาในด้านการปฏิบัติงานแล้ว ต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบโครงสร้างการทำงานให้มีความคล่องตัวมากขึ้น มีการปรับปรุงกฎหมายระเบียบ ที่ช่วยลดขั้นตอนการปฏิบัติงานและสนับสนุนให้ภาคส่วนต่างๆ ของสังคมสามารถเข้ามาจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6.2 แนวทางการดำเนินนโยบายการเรียนรู้ตลอดชีวิตในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จากข้อ 6.1 จะเห็นได้ว่าในระบบราชการของไทยนั้น การกำหนดนโยบายต่าง ๆ จะถูกกำหนดขึ้นจากส่วนกลาง โดยสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษามีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้เมื่อพิจารณาในระดับสถานศึกษา ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีการนำนโยบายไปปฏิบัติ ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีการแปลงยุทธศาสตร์ของสำนักงานฯ เป็นแผนงาน/โครงการ และวิธีการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ มีการกำหนดจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายที่ชัดเจน [11] รวมถึงมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของสถานศึกษาที่สามารถสร้างให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ ทั้งนี้ทางผู้เขียนมีข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ 4 ประเด็นดังนี้

6.2.1 การใช้สถานศึกษาเพื่อส่งเสริมกิจกรรมตามนโยบายการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้บริหารสถานศึกษาควรจัดตั้งคณะทำงานเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่เกิดจากการบูรณาการฝ่ายต่างๆ ทั้งในและนอกสถานศึกษาเข้ามาร่วมปฏิบัติงาน โดยเน้นให้ผู้เรียน ครูผู้สอนและคนในชุมชนใช้สถานศึกษาจัดกิจกรรมตามแนวทางการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งนี้คณะทำงานต้องร่วมกันจัดกิจกรรมและเปิดรับข้อเสนอจากครูผู้สอน ผู้เรียนที่มีความคิดริเริ่มจัดการเรียนรู้ของตนเองในรูปแบบแผนงาน/โครงการ แล้วนำเสนอต่อส่วนกลางเพื่อขออนุมัติงบประมาณหรือขอรับการสนับสนุนเพิ่มเติมจากภาคเอกชน ภาคประชาสังคม โดยกิจกรรมการเรียนรู้ที่น่าสนใจ เช่น กิจกรรมการฝึกอาชีพให้กับคนในชุมชน กิจกรรมสำรวจปัญหาชุมชนและวิเคราะห์หาแนวทางแก้ปัญหาในรูปแบบเวทีสาธารณะ ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ ผู้จัดกิจกรรมควรคำนึงถึงความต้องการและความสอดคล้องกับทุกฝ่ายในชุมชนรวมทั้งมีการประเมินตามตัวชี้วัดในเรื่องประสิทธิภาพ ประสิทธิผลภายหลังเสร็จสิ้นกิจกรรม

6.2.2 คณะทำงานด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิตในสถานศึกษาต้องกำหนดตัวชี้วัดและประเมินผลการทำงานดำเนินนโยบายการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีความต่อเนื่องอย่างเป็นระบบควบคู่กับการดำเนินงานแผนงาน/โครงการ โดยสถานศึกษาที่มีความคิดริเริ่มในการจัดกิจกรรมพัฒนาตามกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ระหว่างจัดกิจกรรมต้องมีการประเมินผลเป็นระยะว่ากิจกรรมที่จัดขึ้นนั้นมีประสิทธิภาพประสิทธิผลเพียงใด มีผลลัพธ์ตรงตามยุทธศาสตร์ ภารกิจที่กำหนดจากส่วนกลางและมีความคุ้มค่ากับงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรหรือไม่ ดังนั้นการจัดทำโครงการสิ่งสำคัญ คือ ผู้จัดกิจกรรมต้องประเมินผลที่เกิดขึ้นในระยะสั้น ได้แก่ การพัฒนาฝีมือและเพิ่มพูนทักษะความรู้ ส่วนใน ระยะยาวควรให้ความสำคัญกับการสร้างผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความต่อเนื่องตลอดชีวิต

6.2.3 คณะทำงานด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิตในสถานศึกษาต้องส่งเสริมการจัดการศึกษาแก่กลุ่มเป้าหมายใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นนอกเหนือจากการเรียนการสอนในระบบที่เน้นนักเรียนในสายอาชีพเป็นหลัก โดยในช่วงเริ่มต้นสถานศึกษาสามารถใช้วิธีการร่วมมือกับหน่วยงาน

อื่น ๆ ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เช่น สำนักงาน การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ร่วมกัน เปิดอบรมหลักสูตรโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต อบรมแก่กลุ่มเป้าหมายที่ต้องการ นอกจากนี้บทบาท ของสถานศึกษาในสังกัดอาชีวศึกษาตามต่างจังหวัดสามารถ ร่วมกับชุมชนและหน่วยงานอื่นๆ ของรัฐจัดอบรมเพิ่มพูน ทักษะความรู้ด้านอาชีพให้กับผู้สูงอายุและแรงงานทั้งใน และนอกระบบ เนื่องจากในปัจจุบันสังคมไทยเข้าสู่สังคม ผู้สูงอายุ มีผู้สูงอายุจำนวนมากที่ต้องการเรียนรู้และ ฝึกอบรมอาชีพ รวมทั้งแรงงานบางส่วนที่ขาดโอกาสใน การพัฒนาฝีมือ ต้องการให้มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาดูแล ให้ความรู้ในเรื่องอุตสาหกรรม เทคนิค ความปลอดภัย ขั้นพื้นฐาน สิ่งเหล่านี้สำนักงานคณะกรรมการการ อาชีวศึกษาดำเนินการอยู่แล้วผ่านการศึกษาในระบบ จึง ไม่เป็นการยากหากจะพัฒนาโดยขยายกลุ่มเป้าหมาย ใหม่ ๆ ไปยังภาคส่วนต่างๆ ของสังคมให้มากขึ้น

6.2.4 การเตรียมความพร้อมของสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาควรทำความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย ในภาคเอกชนเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณบางส่วน ในการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและระบบอินเทอร์เน็ต ก่อนการนำเทคโนโลยีที่มีความทันสมัยเข้ามาใช้พัฒนา กระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งการจัดทำสื่อการเรียนรู้ที่ เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะฝีมือเพื่อเพิ่มช่องทางให้แก่ ผู้ที่สนใจได้เข้ามาศึกษาโดยใช้วิธีการที่หลากหลายมากขึ้น ซึ่งในเรื่องนี้มีความสอดคล้องกับนโยบายของสำนักงาน คณะกรรมการการอาชีวศึกษาที่ได้กำหนดยุทธศาสตร์ ซึ่ง ให้ความสำคัญกับการยกระดับคุณภาพการศึกษา การจัด การศึกษาตามพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายพิเศษ การพัฒนา การเรียนการสอนโดยนำ ICT เข้ามาใช้สร้างสื่อการเรียนรู้ ที่มีความหลากหลายเพื่อใช้พัฒนาครูและบุคลากรทาง การศึกษาตลอดจนบุคคลที่เข้ามาฝึก อบรมด้านอาชีพให้ มีความรู้ ทักษะ สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างมีคุณภาพ

7. บทสรุป

การจัดการศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบันได้มีการ ประยุกต์แนวทางการเรียนรู้ตลอดชีวิตเข้ามาเป็นส่วน หนึ่งในการพัฒนาการเรียนการสอน สิ่งสำคัญของ กระบวนการดังกล่าว คือ การสร้างให้ประชาชนเกิด ทักษะการเรียนรู้ตนเองในด้านการเรียนรู้ได้อย่างมีคุณภาพ

ตลอดชีวิต โดยสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ในฐานะที่เป็นหน่วยงานหนึ่งในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดแนวทางดังกล่าวไว้ไว้ในวาระการปฏิรูปอาชีว ศึกษา โดยสาเหตุสำคัญเกิดจากระบบการศึกษาที่มีการ เปลี่ยนแปลงและการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ของประเทศไทยรวมถึงการแข่งขันด้านเศรษฐกิจที่ส่งผล ให้ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ต้องการให้แรงงานมีทักษะฝีมือ ตามที่กำหนดไว้และมีความสามารถในการค้นคว้าหา ความรู้เพื่อการพัฒนาตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ จาก สาเหตุที่กล่าวมานี้จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้แนวทางการ เรียนรู้ตลอดชีวิตเข้ามามีบทบาทในการตอบโจทย์การ เปลี่ยนแปลงและการแก้ปัญหาในเรื่องดังกล่าว โดยใน ฉะนั้นของการดำเนินนโยบายผู้เขียนได้ให้ข้อเสนอแนะใน สองประเด็นด้วยกัน คือ ประเด็นที่หนึ่ง เรื่องการกำหนด นโยบายการเรียนรู้ตลอดชีวิตระดับปฏิบัติที่ควรให้ความ สำคัญกับการจัดทำยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนโดยเน้นผู้เรียน เป็นศูนย์กลาง การจัดตั้งคณะกรรมการด้านการเรียนรู้ ตลอดชีวิตในระดับสำนักฯ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อน อย่างเป็นรูปธรรม และการกระตุ้นให้คนในภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมเข้ามามีส่วนร่วม ส่วนประเด็นที่สอง เป็นเรื่อง ของการแปลงนโยบายเป็นแผนงาน/โครงการ ในระดับ สถานศึกษา ที่ต้องจัดตั้งเป็นคณะกรรมการด้านการเรียนรู้ ตลอดชีวิตในระดับสถานศึกษาที่เกิดจากการบูรณาการ หลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยการจัดการเรียนรู้นั้นต้องให้ ความสำคัญกับรูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความ ต้องการของผู้เรียน ชุมชน กลุ่มเป้าหมายใหม่ๆ เช่น ผู้สูงอายุ กลุ่มแรงงาน ผู้ขาดโอกาสทางสังคม ซึ่งจะช่วย ให้เกิดผลลัพธ์ตามตัวชี้วัดที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพตรงตามแนวทางการเรียนรู้ตลอดชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- [1] Charungkattikul, S. (2014). *Lifelong Education and Lifelong Learning*. Bangkok : Center for Textbooks and Academic Papers, Faculty of Education, Chulalongkorn University. (in Thai)
- [2] Office of the National Education Commission. (2003). *National Education Act of B.E. 2542 (1999) and Amendments (Second National*

- Education Act B.E. 2545 (2002). Bangkok : Ministry of Education. (in Thai)
- [3] Sungsi, S. (2000). Research Report in the Study of Developing Quality of Elderly Life in Education Exposure, Knowledge, Information. Bangkok : Faculty of Education, Sukhothai Thammathirat Open University. (in Thai)
- [4] Dave, R. H. (1973). Lifelong Education and School Curriculum. Hamburg : Institute for Education, Unesco.
- [5] Pathumcharoenwattana, W. (2014). History of Lifelong Learning : A Collection of Academic Papers of Lifelong Education and Lifelong Learning. Bangkok : Center for Textbooks and Academic Papers, Faculty of Education, Chulalongkorn University. (in Thai)
- [6] Policy and Strategy of National Council for Peace and Order (NCPO). (2015). Education Reform in Thailand. The Special Focus presented to Cabinet. Bangkok : Government Papers of National Council for Peace and Order. (in Thai)
- [7] Office of the Education Council. (2014). Summary Report of Seminar on Policies to Promote Lifelong Education in Thailand. Bangkok : Ministry of Education. (in Thai)
- [8] Office of the Vocational Education Commission. (2014). Policy and Strategy of Office of the Vocational Education Commission B.E 2560 (2017). Bangkok : Ministry of Education. (in Thai)
- [9] Office of the Vocational Education Commission. (2014). Policy and Strategy of Productivity and Manpower Development of the Vocational Education in 15 Year Period (B.E 2555 - 2569). Bangkok : Ministry of Education. (in Thai)
- [10] Pusakunsatoporn, P. (2016). [serial online]. “Success Factors of Project Management on Vocational Teachers and Personnel Training.” Technical Education Journal King Mongkut’s University of Technology North Bangkok. Vol 7 No.2 : p. 295. (in Thai)
- [11] Ratana-Ubol, A. (2014). Definition, Concept, Characteristics of Lifelong Education. A Collection of Academic Papers of Lifelong Education and Lifelong Learning. Bangkok: Center for Textbooks and Academic Papers, Faculty of Education, Chulalongkorn University. (in Thai)